

CUÂLE

şılığında ödenen ücret dışında cuâleyi kabul etmezler. Çünkü onlara göre cuâlede ücret veya mükâfat vaadinde bulunan kişi belirli ise de işi yapacak taraf, yapılacak iş ve icâre süresi bilinmemekte, cuâle bu yönüyle bir nevi fâsîd icâreye (icâre-i ademî) benzemektedir ve bu tür tek taraflı irade beyanı borç doğurmakta. İbn Âbidîn, işi yapanın bilinmemesi durumunda fâsîd değil bâtil icârenin söz konusu olduğunu söylemektedir. Kaçak köle dolayısıyla koymuş oldukları istisna ise bu konudaki içtihadları için bir tezat teşkil etmez. Zira bu vesile ile mal sahibi için doğan cuâle borcu, onun tek taraflı irade beyanından değil İslâm hukukundan doğmakta ve miktarı da yine İslâm hukuku tarafından belirlenmektedir. Buna göre üç günlük veya daha uzak bir mesafeden kaçak köleyi yakalayıp getiren kimse 40 dirhem tutarında bir ücrete hak kazanır (Beyhakî, VI, 200). Daha kısa mesafeden getirilen köle için mesafeye göre bir ücret verilir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise cuâle ihtiyaç sebebiyle geçerli kabul edilmiştir. Cuâleyi geçerli kabul eden fıkıh âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan Yûsuf kıssasında, hükümdara ait olup kaybolduğu söylenen su kabını getirene bir deve yükü mükâfat vaad edilmesini (Yûsuf 12/72) delil göstermekte, ayrıca akrebin sokması ile zehirlenen bir kişiyi iyileştirmek şartıyla cuâle olarak bir koyun karşılığında okuyan sahâbînin bu davranışını Hz. Peygamber'in tasvip etmesi ve alınan ücreti helâl görmesini de (Buhârî, "İcâre", 16, "Tıb", 33, 36; Müslim, "Selâm", 66) destekleyici bir delil olarak ileri sürmektedirler. Mâlikî fakihleri bu konuda daha da ileri giderek tek taraflı irade beyanını Cermen hukukuna benzer şekilde umumi bir borç kaynağı olarak kabul etmektedirler (bk. BORÇ).

Cuâlenin geçerli olabilmesi için taraflar, irade beyanı, yapılacak iş, verilecek ücret olmak üzere dört unsurun bir arada bulunması gerekir. Cuâlede câilin tam ehliyetli (temyiz gücüne sahip ve reşid) olması gerekli ise de diğer tarafta (âmil) tam ehliyetin bulunması şart değildir. Âmilin belli bir kişi olması mümkün olduğu gibi aleni mükâfat vaadine benzer şekilde bunların gayri muayyen kişiler olmaları da mümkündür. Âmilin belli olduğu cuâlede bir başkası aynı işi yaparak ücrete hak kazanamaz. Herkes yönelik mükâfat vaadinde ise işi tamamlayan kimse ücrete hak kazanır. İrade beyanının yapılacak işi, alınacak

ücreti ve borçlanma taahhüdünü ortaya koyacak şekilde açık ve kesin olması gerekir. Ancak âmilin kabul ettiğini belirtmesi gerekli değildir. Cuâlenin hizmet veya istisna akidlerinden farklı olduğu noktalardan biri de budur. Âmilden açık bir irade beyanı aranmıyorsa da işe koyulmasını zımnî bir kabul saymak ve böylece cuâleyi iki taraflı hukukî işlem addetmek mümkündür. Esasen Şâfiî ve Hanbelî hukukçularına göre cuâlede ücrete hak kazanabilmek için âmilin mükâfat vaadinde bulunan kimsenin icabından haberdar olması gerekmektedir (bizzat Şâfiî'nin Mâlikîler'e paralel farklı bir görüşü için bk. *el-Üm*, III, 294). Mükâfattan haberi olmadan istenen işi yapan kimse emeğini bağışlayan kişiye benzediği için herhangi bir ücrete hak kazanamaz. Ancak Mâlikîler'de işi yapan kimse bir cuâle vaadinde bulunulduğunu bilmeseye bile belirli durumlarda vaad edilen ücrete veya misil ücrete hak kazanır (geniş bilgi için bk. A. Mahmûd Matlûb, s. 186-187). Bu durumda zımnî bir kabulden ve buna bağlı olarak iki taraflı bir hukukî işlemden bahsedilemez. Burada borcun kaynağı tek taraflı irade beyanıdır. Cuâlede yapılacak işin bütün boyutları bilinmese de mahiyeti konusunda anlaşmazlığı önleyecek ölçüde belirli olması icap eder. Meselâ kaçak hayvanın bulunmasında hayvanın nerede olduğu bilinmese bile yapılacak iş bellidir. İstenen iş yapıldığı zaman âmil belirlenen ücrete hak kazanır. Ücretin peşin olarak ödenmesi talep edilemez, peşin ödemenin şart koşulması cuâleyi geçersiz kılar. Aynı hüküm ücrete belirsizliğin olması durumunda da söz konusudur. Âmil ücretini alıncaya kadar işi teslimden kaçınmaz, bir hapis hakkı mevcut değildir.

Cuâle, Şâfiî ve Hanbelî hukukçuları ile Mâlikîler'deki hâkim görüşe göre, işe başlanmadan önce iki taraf için de bağlayıcı olmayan (gayri lâzım) bir hukukî işlemdir; her iki taraf bu işten vazgeçebilir. Mâlikîler'de icâre akdi gibi cuâlenin de iki taraf için bağlayıcı olduğu hususunda bir görüş daha vardır. Onlara ait üçüncü bir görüşe göre ise cuâle, işi yapan için değil sadece vaadde bulunan kimse için bağlayıcıdır. İşe başladıktan sonra âmil tek taraflı olarak cuâleden dönebilir de câil dönemez. Bunun sonucu olarak âmil yarım bıraktığı işi tamamlamaya zorlanamaz. Ancak çalıştığı süre için câilden ücret talep edemez. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise câil de iş başladıktan sonra dönebilir. Ne var ki bu durumda âmil çalıştığı dönem için

ecr-i misle hak kazanır. Tarafların geçerli olan rüculararının dışında ölmeleri veya câilin ehliyetini kaybetmesi gibi sebeplerle cuâlenin sona erip ermediği hakkında mezheplerin rücuâ paralel farklı görüşleri vardır (geniş bilgi için bk. Ali el-Hafîf, s. 135-136; *Mv.F*, XV, 236-239).

BİBLİYOGRAFYA :

Tacû'l-'arûs, "c'âl" md.; Buhârî, "İcâre", 16, "Tıb", 33, 36; Müslim, "Selâm", 66; Şâfiî, *el-Üm*, III, 294; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 458-459; Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I (nşr. Selâhadîn el-Müneccid), Kahire 1971-72, s. 138-144; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 200; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 207; Kâsânî, *Bedâ'îc*, VI, 203-205; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1389/1969 — Beyrut 1404/1984, V, 465-481; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, III, 324-328; Senhûrî, *Meşâdirü'l-hak*, I, 38-43; Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, Paris 1965, I, 160-161; Hâlid Reşid el-Cümeylî, *el-Cu'âle ve ahkâmühâ*, Beyrut 1406/1986; Abdülmecid Mahmûd Matlûb, *Nazarîyetü'l-irâdetü'l-münferide fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1409/1989, s. 182-191; Ali el-Hafîf, "el-Cu'âle evi'l-va'dü bi-câ'ize", *Mecelletü'l-'Ulûmî'l-kânûniyye ve'l-İktisâdiyye*, V/1, Kahire 1963, s. 121-136; Michael Bonner, "Ja'â'il and Holy War in Early Islam", *Isl.*, LXVIII/1 (1991), s. 45-64; "Cu'âle", *Mv.F*, XV, 208-239.

M. AKİF AYDIN

CUCİ HAN

(ö. 624/1227)

Cengiz Han'ın
dört oğlundan en büyüğü.

1169 yılında doğdu. Babasının Merkit yağmasından dönüşü esnasında dünyaya geldiğinden kendisine "yoldan gelen" anlamında Cuci adı verildi. Cengiz Han'ın Çin'in kuzeyindeki bozkır kavimlerini bir idare altında birleştirmesi sırasında 1218 yılında babası tarafından Kırgızlar üzerine gönderildi. Cuci buradaki halkı itaat altına aldıktan sonra ertesi yıl babasının maiyetinde diğer kardeşleriyle birlikte Hârizmşahlara üzerine yapılan sefere katıldı. Daha sonra babası tarafından İrtiş Irmağından İtil Irmağına kadar olan bölgeleri itaat altına almakla görevlendirildi. Batı Sibirya'yı İtil Irmağı boylarına kadar itaat altına alan Cuci, ardından Yenikent ve Barçnlıgkent'i zaptederek Gürgeç'e yöneldi. Burayı da ele geçirmek için kardeşleri Çağatay ve Ögedey'le birleşti. 1221'de Cebe Noyan ve Subitay Noyan'ı Muhammed Hârizmşah'ı taiple görevlendirdi. Kendisi ise Tuluy ile birlikte Buhara, Semerkant, Nahşeb ve Tirmiz'i zaptetti, kısı Ceyhun bölgesinde geçirdi. 1222 yılında Hârizm'in merkezi Gürgeç ateşe verildi, sanatkarlar

hariç halkı katledildi. Öldürülenler arasında Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ da vardı.

Cengiz Han, Hârizm'in bu bölümüyle birlikte İrtiş'ten İtil'e kadar Batı Sibirya'yı oğlu Cuci'nin idaresine verdi. Bu sırada kumandanlarından Cebe ve Subitay ileri harekâta bulunarak Azerbaycan ve Derbent üzerinden Kuzey Kafkasya'ya girdiler, Kırım'a kadar uzandılar ve buraları yağmaladılar. Cebe ve Subitay'ın bu seferleri keşif niteliğinde olup Cuci Han'ın yurdunun batıya doğru genişlemesini hazırlamak içindi. Asıl batı seferleri Cuci'nin ölümünden sonra oğulları zamanında yapılmış ve Altın Orda Devleti'nin temelleri atılmıştır. 1226 yılı sonlarında veya daha kuvvetli bir rivayete göre 1227 yılı başlarında Cuci bir süre avı sırasında atından düşerek ölmüştür. Kaynaklarda on sekiz kadar erkek çocuğu kaydedilen Cuci'nin oğullarından ikincisi Batu (Sayın) Han babasına halef olarak Altın Orda Hanlığı'nı kurdu. Büyük oğlu Orda, Gök Orda Hanlığı'nın kurucusudur. Beşinci oğlu Şiban Han ise Özbek hanlarının atasıdır. On üçüncü oğlu Togay Timur neslinden gelenler, Batu Han sülâlesinin sona ermesinden sonra Altın Orda Hanlığı'nı devam ettirmişler, daha sonra da Kazan, Kırım ve Astarhan hanlıklarının kuruluşunu hazırlamışlardır.

Cuci Han 1227'den 1783 yılına kadar Deşt-i Kıpçak'ta hüküm süren hükümdarların hepsinin atası durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Moğolların Gizli Tarihi (trc. Ahmet Temir), Ankara 1948, tür.yer.; Reşidüddin, *Câmi'ü't-tevârih* (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran 1338, I, 430-523; Ebü'l-Gâzî Bahadır Han, *Şecere-i Türk* (nşr. Desmaison), Petersburg 1871, I, 132; H. H. Howorth, *History of the Mongols*, London 1876-1927, I-IV, tür.yer.; Barthold, *Türkistan*, tür.yer.; a.mlf., *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Ankara 1975, tür.yer.; B. Spuler, *Die Goldene Horde die Mongolen in Russland (1223-1502)*, Leipzig 1943, tür.yer.; Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 61 vd.; G. Vernadsky, *The Mongols and Russia*, Yale 1953, s. 121; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1953, tür.yer.; A. Y. Yakubovsky, *Altınordu ve İnhitai* (trc. Hasan Eren), İstanbul 1955, tür.yer.; R. Grousset, *L'Empire des Steppes*, Paris 1960, tür.yer.; Mustafa Kafalı, *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusunun Tarihi* (doktora tezi, 1965), IÜ Ktp., nr. 4086; a.mlf., *Altın-Ordu Hanlığı'nın Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976, tür.yer.; a.mlf., "Cuci Ulus ve Ak Orda (Altın Orda) Hanlıkları", *TD*, sy. 24, s. 59-68; a.mlf., "Cuci Sülâlesi ve Şubeleri", *TED*, sy. 1 (1970), s. 120; a.mlf., "Cuci Ulusundaki İl ve Kabilelerin Siyasi Roller ve Ehemmiyetleri", a.e., sy. 2 (1971), s. 99-110.

MUSTAFA KAFALI

CÜD

(bk. CÖMERTLİK).

CÜDÎ DAĞI

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Nuh'un gemisinin tûfandan sonra üzerine oturduğu dağ.

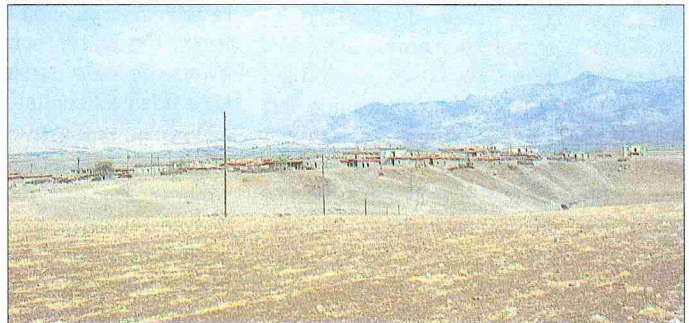
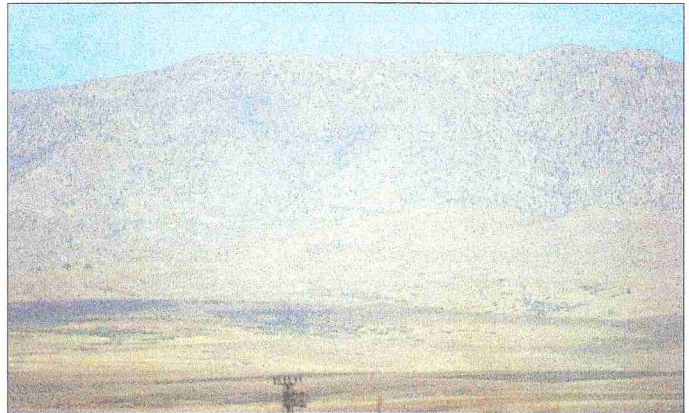
Cüdî kelimesi "cömertlik" anlamındaki cüd kökünden gelmektedir (Mustafavî, *et-Taḥkîk*, "cvd" md.). Dağın tepesinin avuç içi gibi oluşu, tûfan'dan sonra geminin konmasına ve gemidekilerin barınmasına elverişli durumu sebebiyle bu adı almış olması muhtemeldir.

Cüdî dağı Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-İrak sınırına 15 km. uzaklıkta, Dicle ırmağının kıyısında bulunan Cizre'nin 32 km. kuzeydoğusunda, Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir. Elips biçiminde olan Cüdî dağı üzerinde 2000 metreyi aşan dört doruk vardır. Bunların en yükseği 2114 metredir. Bu tepelerden 2017 m. yüksekliğinde olanı "Nuh peygamber ziyareti tepesi" adını taşır.

Cüdî dağının temelinde jeolojinin Jura ve Kretase dönemlerine ait kütleli kalkerler bulunur. Bu temelin üstünde de yer yer yeşil renkli (ofiolit) ve daha genç (üst kretase-paleosen yaşlı) bir seri yer

alır. Bazı yerleri sarp ve engebeli olmakla beraber çıkılması ve inilmesi çok kolay bir dağdır. Güney kesiminden Dicle'ye sel ve çaylar dökülmektedir. Yüksekliği fazla olmamakla beraber güney ve batı yönünden oldukça görkemli bir görünüşe sahiptir. Kurak bir bölgede yer almasına rağmen 500 milimetrenin üzerinde yağmur düşmektedir. Bundan dolayı 1500-2000 metreler arasında çam ve meşe ormanları mevcuttur. Halen ağaçların epeyce tahrip edilmiş olmasına rağmen dağın kuzey yamacında ormanlık yerler vardır. Güney yamacının üzerinde ise seyrek de olsa meşe bulunmaktadır.

Cüdî dağı, dinler tarihi ve bilhassa İslâm dini bakımından önemlidir. Zira Kur'an'da Hz. Nuh'un gemisinin tûfandan sonra Cüdî dağına oturduğu belirtilmektedir. Bu konudaki âyetin meâli şöyledir: "Ey arz, suyunu yut ve ey gök -suyunu- tut! denildi. Su azaldı, iş bitirildi. Gemi Cüdî üzerine oturdu" (Hûd 11/44). "Rrt" kelimesinin Kitâb-ı Mukaddes yazarlarınca yanlış seslendirilmesi sonucunda ortaya çıkan Ararat kelimesi (Tekvîn, 8/4) hatalı yorumlanmış (Dorme, s. 24) ve Nuh'un gemisinin indiği yer olarak Ağrı dağı gösterilmişse de bunun gerçeğe uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Zaten X. yüzyıla kadar birçok Ermeni müellifin ve daha başkalarının eserlerine dayanarak Ağrı dağının tû-

Cüdî Dağı'ndan iki görünü - Cizre / Şırnak